

Na Polní den přijeli vědci z Prahy, z Brna i z Vídně

Ve středu 8. července se na ekofarmě Ondřeje Podstavka sešli odborníci, kteří se specializují na ekologické zemědělství, meziplodiny, minoritní odrůdy obilnin i likvidaci plevelů. O výklad výzkumníků z Rakouska, Výzkumného ústavu pícninářského a Mendelovy univerzity se zajímali jak ekozemědělci, tak stálí návštěvníci farmy, studenti i pedagogové.

V polních podmínkách tu účastníci mohli vidět široké spektrum meziplodin a starých obilných odrůd, jako jsou jednozrnka či špalda. Prohlédli si porosty svazenky a lničky, jejichž pěstování má pozitivní účinky na kvalitu půdy. Letos byly jejich porosty těžce postižené suchem.

Jan Winkler (MU) upozornil na výskyt plevelů, mezi nimiž začíná vedle pýru, pcháče a ovsa dominovat chundelka i svízel přitula. Zatímco dříve nevídaný koukol se stává ohroženou rostlinou a chrpa také téměř zmizela vlivem druhu herbicidů.

Přednášková část zahrnovala informace také o plevelích i o tom, jaké odrůdy obilnin je vhodné pěstovat v ekologickém zemědělství. Rakouský vědec **Peter Meindl** z výzkumného ústavu FiBL představil projekt faremního výzkumu BIONET, ve kterém si rakouští sedláci zkoušejí různé druhy plodin přímo na farmách. Svě zkušenosti si pak mezi sebou navzájem sdílejí a mají pak při pěstování lepší výsledky. Projekt, který zvyšuje odborné znalosti sedlá-

ků i zlepšuje tak jejich konkurenceschopnost, se rozjíždí i v České republice.

Velký význam v ekologickém zemědělství mají meziplodiny, které se pěstují v mezidobí mezi pěstováním tržních plodin. Ty představil **Karel Vejražka** z Výzkumného ústavu pícninářského v Troubsku. Přímou na pozemcích u Tiché Orlice tak přítomní mohli vidět třeba žito trsnaté, lesknici kanárskou, svazenku vratičolistou, katrán habešský, lničku setou, svazenku shloučenou, jetel alexandrijský nebo hrachor setý. A samozřejmě došlo i na výměnu zkušeností, probraly se výhody a nevýhody jednotlivých druhů i zkušenosti pěstitele Ondřeje Podstavka. „Některé meziplodiny zlepšují kvalitu půdy, některé zabírají růstu plevelů, jiné brání dobře erozi,“ říká Karel Vejražka, který se na pěstování těchto plodin specializuje. „Pěstování obilnin v ekologickém režimu je pro zemědělce stále zajímavější, má ale svá specifika. Techniky, kterými musíte nahradit chemické postřiky, nejsou v konvenčním zemědělství běžné a zeměděl-

ci se je často musí učit používat,“ dodává **Kateřina Čapounová** z České technologické platformy pro ekologické zemědělství, která polní dny společně s VÚP v Bozetčích organizovala.

Polní dny ekologického zemědělství se konají na různých místech v České republice. Ten v Bozetčích, se zaměřil na propojení výzkumu a praxe, přímo v podmínkách ekologické farmy, nikoliv na pokusných poliích obhospodařovaných vědci. Ekozemědělce Ondřej Podstavek je členem PRO-BIO Svazu ekologických zemědělců, který české ekologické zemědělce sdružuje, a jedním z jeho cílů je právě přenos know-how mezi nimi.

(syh)

CERTIFIKOVAT, ČI NECERTIFIKOVAT?

Se zpřísňujícími se podmínkami ekologické certifikace přibývá po celém světě zemědělců, kteří pracují v ekologickém režimu, ale odmítají se nechávat certifikovat. Systémy „necertifikovaných“ jsou navíc v některých oblastech nejslibnějším nástrojem k rozvoji lokálních trhů s bioprodukcí. Jak se k této situaci postavit?

Ekologické zemědělství nabízí dnes řadu řešení pro současné zemědělské problémy. Půda ekosedláků je zdravější, nepodléhá tolik erozi, žije na ní více živočišných druhů, vyrábějí se tu potraviny bez syntetických pesticidů a hnojiv. Bohužel, normální člověk si ekologické zemědělství spojuje jen s tím posledním. Propagovat „zdravé potraviny“ je totiž nejjednodušší způsob, jak dát o ekologickém zemědělství vědět.

Ochrana životního prostředí je pro obyčejné lidi stále jen imaginární pojem. Půda nás zpravidla zajímá až ve chvíli, kdy nám jako bahno spláchnuté z polí přistane na chodníku. Jenže komunikační strategie postavené pouze na marketingu „zdravých potravin“ s sebou přináší také stále větší očekávání spotřebitelů, a s tím i nutnost posilovat jejich důvěru. Marketingový přístup „vše ve jménu spotřebitelské důvěryhodnosti“ se v budoucnu pravděpodobně odrazí i v úpravě nové evropské legislativy pro ekologické zemědělství.

Se zvyšující se poptávkou po biopotravinách a zpřísňujícími se požadavky na to, co má a nemá biopotravina obsahovat, však po celém světě stoupá také počet ekologických zemědělců bez certifikace. Zejména těch nejmenších.

*

Mít bioznačku bylo pro sedláka ctí

Ekozemědělská sdružení vznikala po celém světě v 80.–90. letech z potřeby názorově se oddělit od hlavního „chemického“ proudu a sdílet zkušenosti. Patřit k partě lidí, kteří to chtějí dělat jinak. Mít „bioznačku“ podle svazových pravidel bylo pro sedláka ctí a důkazem sounáležitosti v Německu, Rakousku i u nás. Udělování značek se odvíjelo podle svazových standardů, ovšem známost těchto log přesáhla jen velmi zřídka státní hranice, stejně jako vlastní biopotraviny.

Požadavek jednotné certifikace ekologicky hospodařících zemědělců vyrostl až z požadavků rostoucího biotruhu a souvisí s rozšířením exportu biopotravin za hranice států. Významnou roli tu sehrála i možnost čerpat na ekozemědělsky obhospodařované plochy dotace (u nás od roku 2004). Potřeba kontrolovat, kam tečou státní či evropské peníze, vyžaduje stejné podmínky pro všechny, kteří je čerpají. První jednotná evropská pravidla nastavila Evropská unie v roce 2007. V některých zemích se certifikace podle EU ujal stát, v jiných nezávislé soukromé subjekty. S rozvojem biopotravin však přišla i ztráta autenticity. S vyšší cenou se logicky objevily i otázky nad jejich důvěryhodností. A diskuse se záhy od hlíny přenesla k reklamním sloganům.

Komu se certifikace vyplatí?

„Jsem zemědělec, ne marketér. Když chci dělat dobře zeleninu, musí mi někdo zajišťovat její prodej. Náš největší odbyt je v Praze. Jediný způsob, jak lidem na dálku sdělit, že naši zelenině mohou věřit, je bioznačka,“ vysvětluje **Jaroslav Lenhart** ze Svobodného statku na soutoku, jeden z našich největších pěstitelů biozeleniny. Vedle farem, které při odbytu využívají prostředníka, má certifikace smysl pro firmy, které část své produkce realizují v biokvalitě v zahraničí, a ty, které dodávají biosuroviny ke zpracování dalším výrobcům. Významným důvodem k certifikaci je dnes i přístup k čerpání ekozemědělských dotací, jenž sedlákům kompenzuje náklady spojené s náročnější bioprodukcí. Pokud chce střední nebo velká farma realizovat svou produkci v biokvalitě, bez dotace se nemůže obejít. Vazbu certifikace na dotace nepřímo potvrzují výrazné skokové nárůsty nových hospodářství do systému EZ v období zahájení nového programového období Programu rozvoje venkova a pokles počtu certifikovaných farem v době, kdy je přístup k dotacím uzavřen.

Jiná je situace u malých podniků. „Tyto farmy často prodávají celou produkci ze dvora nebo v rámci regionu, kde je zákazníci osobně znají,“ říká **Jan Valeška** z PRO-BIO Ligy, která se zabývá mimo jiné propagací ekologického zemědělství a distribucí lokálních potravin. Řada malých hospodářství dnes necertifikuje, i když systémově pravidla ekologického hospodaření naplňují. Nejčastější důvody jsou nadměrná administrativa, strach z případných sankcí (například při ztrátě certifikace při výskytu reziduí pesticidů, které neza-
viní) či neschopnost naplnit některé ➡

Kolik stojí certifikace?

Podmínkou certifikace ekologické produkce je každoroční fyzická kontrola, při které kontrolor projde kompletně účetní záznamy firmy, provede kontrolu pozemků i skladových ploch, v případě certifikace výroby zkontroluje veškeré výrobní prostory a procesy. Cena za certifikaci se skládá z paušální částky a poplatků dle počtu hektarů. Náklady na certifikaci desetihektarové farmy se pohybují okolo tří tisíc ročně.

► požadavky (např. nedostatek krmiva, osiv apod. v biokvalitě). Některá hospodářství jsou tak malá, že jsou vlastně mimo zorné pole našeho systému – i u nás najdeme mikrozelinářství o rozloze menší než 0,5 ha. „Často jen nechtějí být pod permanentním tlakem úředníků. Žít s tím, že musíte celý život veřejnosti dokazovat, že nepodvádíte, je pro mnoho ekosedláků frustrující a raději na značku rezignují,“ potvrzuje **Radomil Hradil**, který se ekologickým zemědělstvím dlouhodobě zabývá. Některým malým zemědělcům certifikace bio zpočátku pomohla v rozjezdu. Stálý okruh odběratelů, který si díky ní vytvořili, jim dnes zajišťuje pravidelný odbyt už bez certifikace. Představa, že po tom, kdy si certifikaci již neobnoví, začnou opět používat chemii, ale neplatí. Principům ekologického zemědělství věří a pro mnohé z nich je to otázka vnitřního směřování a toho, co je pro ně v zemědělství důležité.

PGS – farmy samy sobě

Necertifikovaná hospodářství existují od vzniku ekologického zemědělství. Trend jejich nárůstu v poslední době je však složitě postihnout přesnými čísly. Tyto farmy totiž ze všech ekozemědělských statistik vypadávají, existují však nepřímé důkazy. Tak například v Itálii je průměrná velikost certifikované farmy čtyřikrát větší než průměrná velikost italské farmy bez ohledu na způsob hospodaření. V Japonsku podle odhadů IFOAM působí více ekologických zemědělců mimo oficiálně kontrolovaný systém než v něm samotném. Všichni tito farmáři certifikaci svých produktů raději oželi, než aby nesli její náklady a věnovali čas nutnému papírování.

Jedním z ukazatelů, které rozmach necertifikovaných podniků potvrzují, je stoupající množství farem zapojených v systému tzv. participativního ručení (PGS). Model poprvé definoval IFOAM spolu s americkou organizací MAELA v roce 2004. Skupiny místních farmářů vzájemně garantují kvalitu své produkce,

bez využití certifikace třetí stranou. Objevuje se nejčastěji tam, kde malí farmáři nemají kapacitu na standardní certifikaci finančně dosáhnout, nebo tam, kde se prodej bioproduktů realizuje v místě bez dalších prostředníků. Nevýhodou těchto sdružení bývá, že podle legislativy často nesmějí při označování a propagaci svých výrobků používat slova

PGS – Zemědělské systémy participativního ručení

PGS (Participatory guarantee systems) – kvalitě svých produkčních systémů si garantují vzájemně sami zemědělci bez oficiální certifikace nezávislou kontrolní organizací. Základní podmínkou je rovnocennost všech účastníků, časté je zapojení samotných zákazníků. Hlavní rozdíl oproti certifikaci třetí stranou spočívá v tom, že si podmínky používání dané známky určí i kontrolují sami účastníci systému. Výhodou je mnohem nižší finanční a administrativní nákladnost, benefitem sdílení praktických zemědělských zkušeností. Systém je funkční v případě, že nedochází k odbytu bioproduktů přes dalšího prostředníka. PGS je velmi efektivní nástroj pro rozvoj ekologického zemědělství zejména v místních komunitách rozvojových zemí a mezi malými farmami, které produkci nemají zájem prodávat mimo svůj region. IFOAM v současné době registruje 168 PGS iniciativ po celém světě. (Více zde: <http://www.ifoam.bio/fr/pgs-map>)

jako „eko“, „bio“ a jejich ekvivalenty, což předpokládá vytvořit si vlastní značku přinejmenším o stejné síle. Takové farmy také nedosáhnou na případné dotace pro ekologické zemědělství, pro které je oficiální certifikace nutnou podmínkou.

Na druhou stranu, pokud opravdu fungují tak, jak mají, nevadí jim to. Loajalita jejich zákazníků je vysoká a podrží je často i v případě neúrody. Cílem účastníků totiž není prosadit se na vzdálených, a tedy anonymních trzích, ale vytvářet lokální trhy s blízkými vztahy založenými na vzájemné důvěře. Právě tyto iniciativy jsou často významnými propagátory udržitelného zemědělství všude po světě.

V „kápézetkách“ si věří i bez certifikace

Jednou z cest k vytváření místních trhů se vzájemnou důvěrou založenou na blízkém vztahu jsou u nás stále oblíbenější modely komunitou podporovaného zemědělství (tzv. Kápézetky). Komunity se rekrutují zpravidla z lidí z měst, kteří úzce spolupracují s farmářem, který jim ve spolupráci s nimi dodává část své produkce, nebo zakládají vlastní hospodářství. Přestože většina subjektů, zapojených do KPZ, jsou certifikovanými ekologickými hospodářstvími, některá komunitně provozovaná hospodářství o formální certifikaci neuvažují, i přesto, že se principy ekologického zemědělství

obvykle řídí. „Pracuji v organizaci, která se zaměřuje na propagaci ekologického zemědělství, ale zároveň jsem zelinářkou v necertifikovaném komunitním zelinářství. Netěší mne to, ale za současné situace by pro nás formální certifikace byla pouze zátěž,“ komentuje situaci kolem certifikace malých pěstitelů **Mila Hilgertová**, zahradnice komunitního zelinářství KomPot. Někteří sedláci již mají 100% odbyt své produkce do KPZ, což mimo jiné výrazně napomáhá k ekonomické stabilizaci.

Přestože nástup ekologického zemědělství v ČR nastal ve srovnání se západní Evropou později, celkem věrně kopírujeme jeho vývoj. S rozvojem alternativních necertifikovaných systémů bioproduktů je třeba počítat. Bylo by dobré se na tuto situaci připravit. Přínos pro krajinu i pro spotřebitele mají totiž všechny.

Kateřina Čapounová,
ČTPEZ

Text vznikl za podpory Ministerstva zemědělství ČR v rámci projektu „Informování veřejnosti o biopotravinách a ekologickém zemědělství“.

AMAP

Příkladem jedné z organizací založených na principu komunitou podporovaného zemědělství, které využívají systém PGS, je francouzský AMAP (Sdružení pro zachování rolnického hospodaření). Jeho spoluzakladatel, Denis Carrel, jej v nedávném rozhovoru pro Biospotřebitele popsal takto: „AMAP znamená partnerství, tedy práva i povinnosti jak farmářů, tak spotřebitelů. Vytvořili jsme si interní dotazník, kde jednotliví účastníci hodnotí každý z osmnácti bodů našich stanov. Pohled spotřebitelů a zemědělců je odlišný a dotazník počítá i s konzumenty – laiky. Nejdůležitější je pro nás transparentnost – je dokonce důležitější než zásady pěstování. Když mají farmáři problém, prodiskutují jej se spotřebiteli a dojdou ke společnému řešení. Pokud spotřebitelé akceptují nějaké trvalé či dočasné změny postupu, farmáři to tak udělají. Nejdůležitějším právem pro farmáře přitom je mít smlouvu se spotřebiteli na celou sezónu. Pro spotřebitele je to závazek a platba probíhá každý měsíc. Smlouva mezi farmářem a spotřebitelem je nejdůležitější součástí AMAPu; dělá to z něj udržitelný systém. Na začátku sezóny vím v předstihu, kolik peněz za rok dostanu, a díky tomu mohu plánovat rok dopředu.“

V České republice je první vlašťovkou tohoto typu odbytové družstvo „JednaNota“, které nedávno vzniklo v jižních Čechách. Družstvo má vlastní stanovy a chce si vybírat jen zemědělce z jižních Čech, kteří hospodáří dle systému ekologického zemědělství, podmínka certifikace není ale nutná. Systém výběru si budou nastavovat čistě podle toho, zda zemědělec vyrábí podle jejich představ kvality, a jeho výrobky poté budou dál dodávat na trh. Kontrola probíhá uvnitř, vzájemně. Bez důvěry všech členů by nic nefungovalo. Garancí kvality bude značka. V současné době mají 10 členů.

